

KRONIKA

Jūratė GrigaitienėGOTFRYDO OSTERMEJERIO 300-OSIOS
GIMIMO METINĖS KARALIAUČIUJE

Klaipėdos universitetas kitų respublikos aukštųjų mokyklų kontekste išsiskiria fundamentaliais Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros tyrimais. Vykdomi ilgalaikiai moksliniai projektai, išleista ir dar rengiama spaudai keletas monografijų, organizuojamos įvairios konferencijos, nuolat publikuojami straipsniai šia tema. Rugsėjo pabaigoje nemaža grupė Klaipėdos universiteto dėstytojų dalyvavo trijų dienų kultūrinėje programoje, skirtoje Mažosios Lietuvos lietuvių literatūros ir kultūros darbininko, pirmojo lietuvių poezijos istoriko ir kritiko, vertimo teorijos kūrėjo ir lietuvių kalbos praktiko Gotfrydo Ostermejerio (*Gottfried Ostermeyer*) 300-osioms gimimo metinėms pažymėti.

G. Ostermejeris – ryški XVIII a. antrosios pusės Mažosios Lietuvos asmenybė: lietuvių literatūros ir kultūros istorikas, raštijos kūrėjas, kalbininkas. Literatūrologams jis žinomas kaip giesmių kūrėjas, giesmyno sudarytojas ir istoriografas, kultūros istorikams – kaip ikikrikščioniškosios Prūsijos tautų ir jų religijų tyrėjas, kalbos istorikams – kaip gramatikos autorius. Nors G. Ostermejeris gimė ne Mažajoje Lietuvoje, savo tyrimus skyrė mokslo sričiai, kuri dabar įvardijama kaip lituanistika plačiąja prasme. Tarptautinį kultūrinių mainų projektą inicijavo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Klaipėdos universiteto docentė Žavinta Sidabraitė kartu su Lietuvių kalbos institutu, Vilniaus ir Baltijos federalinio Imanuelio Kanto universitetais. Plačią kultūrinę programą vainikavo tarptautinė mokslinė konferencija „Šviečiamosios epochos idėjos ir nacionalinės kultūros Prūsijoje XVIII a.“, vykusį gražiai rekonstruotame Kaliningrado srities istorijos ir meno muziejuje. Sveikinimo žodį tarė generalinis kon-

sulas Olegas Skinderskis, kultūros atašė Raminta Gecevičienė ir muziejaus direktorius Aleksandras Jakimovas. Didžiąją dalį konferencijos pranešėjų sudarė Klaipėdos universiteto akademinė bendruomenė.

Žavinta Sidabraitė įžanginiame pranešime pristatė svarbiausius G. Ostermejerio (1716–1800) gyvenimo ir mokslinės lituanistinės veiklos bruožus. Gimnaziją baigė Torunėje, studijavo Karaliaučiaus universitete, dalyvavo Universiteto lietuvių kalbos seminare ir ten, pramokęs lietuviškai, kurį laiko dirbo namų mokytoju, o nuo 1744 m. iki gyvenimo pabaigos įsikūrė nuošalioje Trempų parapijoje. 1752 m. tapęs šios parapijos kunigu, laisvas valandas skyrė prūsų ir lietuvių istorijos, mitologijos, kalbos ir literatūros tyrimams. Iki šiol neprarado vertės 300 puslapių „Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija“ ir „Nauja lietuvių kalbos gramatika“, kurioje pirmą kartą pateiktos lietuvių poetikos taisyklės. Deja, iki šių dienų neišliko nė vieno originalaus šio vertingo darbo egzemplioriaus. Autorė savo pranešime taip pat aptarė smarkią polemiką, vykusią tarp dviejų Šviečiamosios epochos kūrėjų – Kristijono Gotlybo Milkaus ir G. Ostermejerio.

Astos Balčiūnienės pranešimas buvo skirtas retorinei K. G. Milkaus ir G. Ostermejerio polemikos analizei, siekiant identifikuoti adresatą ir adresantą pačiame tekste ir nustatyti, kokia retorikos technika ir strategija buvo būdinga šiems Šviečiamosios epochos atstovams. Pranešime aptarti polemikos kompozicijos principai, sąmoningai ar nesąmoningai autorių pasirinkti argumentai, norint įtikinti adresatą.

Lina Petrošienė savo pranešime „Apie lietuvių dainuojamosios tautosakos rinkimo ištakas Rytų Prūsijoje“ siekė įrodyti, kad Vakarų Europoje ir kartu Prūsijoje sklandžiosios Apšvietos idėjos, kultūrinis to meto fonas ir jame veikusios iškilios asmenybės sudarė prielaidas lietuvių folkloristikos mokslui atsirasti, aptarė konkrečios muzikinio folkloro medžiagos – Liudviko Rėzos kolekcijos dainų melodijų – santykį ir sąveiką su kitų Lietuvos regionų dainų ir vokiškų evangeliškų giesmių melodijomis.

Marijus Šidlauskas kalbėjo apie Kristijono Donelaičio ir G. Ostermejerio kūrybos ir gyvenimo paraleles, išryškindamas jų skirtumus ir panašumus.

Rimantas Balsys, savo pranešime įvertinęs pagrindinius G. Ostermejerio veikalo *Kritischer Beitrag zur altpreussischen Religionsgeschichte* parametrus (tikslas, šaltiniai, metodai, struktūra) ir palyginęs pagal šiuos parametrus su Kristupo Hartknocho bei Mato Pretorijaus darbais, konstatavo,

kad G. Ostermejerio tyrimas originalumu nepasizymi. Atvirkščiai – daugeliu atveju G. Ostermejeris seka K. Hartknocho ir M. Pretorijaus darbais. Tačiau kategoriškai teigti, kad G. Ostermejerio veikalas lietuvių ir prūsų mitologijai pažinti laikytinas menkaverčiu, būtų neteisinga dėl kelių priežasčių: 1. G. Ostermejerio darbas buvo publikuotas XVIII a. pabaigoje (1775 m.), kai šaltinių ir darbų, skirtų prūsų religijos ir mitologijos analizei, smarkiai sumažėjo. Pavyzdžiui, M. Pretorijaus veikalas tuo laiku iš viso liko neišleistas ir tik 1871 m. J. W. Piersonas publikavo nedidelę „Prūsijos įdomybių“ dalį. 2. G. Ostermejeris pats gana kukliai vertino savo gebėjimus ir pasirengimą šioje srityje: „Istorija man visada tebuvo pašalinis dalykas, o toks žmogus visa gyvenimą lieka pradžiamokslis.“ 3. Kai kurios G. Ostermejerio išvalgos, teiginiai, apibendrinimai neprarado savo aktualumo, todėl ir šiandien jais naudojasi daugelis lietuvių ir prūsų mitologijos tyrinėtojų: Vilhelmas Manhardtas, Juozas Baldžius, Jonas Balys, Zenonas Slaviūnas, Algirdas Julius Greimas, Rolandas Kregždys ir kt.

Prano Domšaičio galerijos direktorė, dailėtyrininkė Kristina Jokubavičienė pranešime aptarė ir vaizdžiai pristatė Rytų Prūsijos dailininkų kūrinius, kuriuos šiandien galime pamatyti muziejuose ir privačiose kolekcijose Lietuvoje. Remtasi kelių muziejų – Lietuvos dailės muziejaus (tapytojo ekspresionisto Prano Domšaičio kolekcija – Lietuvių fondo, veikiančio JAV, dovana), Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus (kolekcininko Mykolo Žilinsko dovanota kolekcija), Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus, Neringos istorijos muziejaus rinkiniuose esančiais kūriniiais. Nacionaliniai dailės muziejai Vilniuje ir Kaune turi pačias didžiausias su Mažąja Lietuva susijusių autorių kūrinių kolekcijas, tačiau ir keli paveikslai, saugomi mažesniuose muziejuose, yra dėmesio vertas faktas. XX a. pabaigoje išibėgėjęs reiškiny – pavienių asmenų ar privačių fondų kolekcijų, orientuotų į Rytų Prūsijos paveldą, kaupimas aptartas, remiantis klaidėdiečio Aleksandro Popovo Rytų Prūsijos XIX a. – XX a. pirmosios pusės tapybos ir grafikos rinkiniu. Dailėtyrininkė akcentavo, kad Rytų Prūsijos dailė pasižymėjo plačiais tarptautiniais meno ryšiais, senomis europinėmis tradicijomis, joje glaudžiai pynėsi įvairių kultūrų bruožai. Sudėtinga krašto istorija ir dažnai tragiški kūrėjams istoriniai įvykiai nunešė užmarštin daugelio dailininkų pavardes, didžioji dalis dailės kūrinių negrįžtamai prarasta. Rytų Prūsijos ir jos etninės teritorijos, vadinamos Mažąja Lietuva arba Prūsų Lietuva, dailės paveldo tema pastaraisiais metais kelia vis di-

desnį susidomėjimą. Dailininkai, kurie XIX a. – XX a. pirmojoje pusėje gyveno arba epizodiškai lankėsi Rytų Prūsijoje, buvo susiję su svarbiausiais krašto dailės reiškiniais – Karaliaučiaus dailės akademija (1845–1945) ir Nidos dailininkų kolonija.

Įdomius pranešimus skaitė Birutė Triškaitė, Mindaugas Šinkūnas (Lietuvių kalbos institutas), Inga Strungytė-Liugienė (Vilniaus universitetas) bei kolegos iš Kaliningrado.

Konferencijos mokslinę retoriką gražiai papildė ir daugelio klausytojų simpatijų sulaukė Romualdo Skunčiko meninio skaitymo programa. Romualdas raiškiai lietuvių kalba pristatė penkis skirtingo kūrybinio braižo lietuvių autorius. Gausiai susirinkę rusų tautybės konferencijos dalyviai galėjo gyvai išgirsti lietuvių poezijos dainingumą, ritmą, skambesį ir kalbos grožį.

Projektas išsiskyrė turininga kultūrine programa. Visas tris viešnagės dienas lietuvių delegaciją lydėjo ir globojo Baltijos federalinio Imanuelio Kanto universiteto Humanitarinio instituto lietuvių kalbos vyr. dėstytoja Violeta Lopetienė. Violetos entuziazmo ir atkaklumo dėka I. Kanto universitete nemažai rusakalbių studentų mokosi lietuvių kalbos, Humanitarinio instituto patalpose įkurtas Lituanistikos kabinetas, kuris pasipildė ir Klaipėdos universiteto leidykloje išleistomis monografijomis ir kitais leidiniais. Konferencijos dalyviai istoriniame Karaliaučiaus krašte aplankė vietas, menančias svarbius Lietuvai žmones ar reikšmingas istorines datas. Tilžėje pastovėta prie namo, kuriame gyveno Vydūnas, Ragainėje pagerbtas Martyno Mažvydo atminimas, Trempuose aplankyta G. Ostermejerio kunigystės vieta, Karaliaučiuje – paminklas Liudvikai Rėzai, Gumbinėje dalyvauta trijų vyresniosios kartos lietuvių grafikų parodos „Lietuvos istorijos takais“ atidaryme ir kt.

Daugeliui tai buvo pirmoji kelionė į Rusijos federaciją po Nepriklausomybės paskelbimo Lietuvoje. Deja, radikalių pokyčių išsaugant unikalų vokiškąją kultūros paveldą mažesniuose Kaliningrado srities miesteliuose buvo matyti nedaug. Nors praėjo nemaža laiko, akis badė nykstančios didingos pilys, menkai prižiūrimos lietuvių raštijos ištakas menančios vietos, griūvančios evangelikų bažnyčios ir kiti reikšmingi kultūros statiniai.